

МОТИВ РАСОВОЇ, НАЦІОНАЛЬНОЇ, РЕЛІГІЙНОЇ НЕТЕРПИМОСТІ ЯК КВАЛІФІКУЮЧА ОЗНАКА ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ЖИТТЯ І ЗДОРОВ'Я ОСОБИ

Кримінальний кодекс України залишається одним із основним законодавчих актів щодо заборони дискримінації в правовій системі України. Відповідно до ст. 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками [1].

Злочини, що вчиняються на ґрунті нетерпимості умовно поділяються на три групи: насильницькі злочини, вчинені з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості; злочини вчинені на ґрунті нетерпимості, що пов'язані з порушеннями прав і свобод людини і громадянина та громадського порядку; інші злочини, вчинені на ґрунті расової, національної чи релігійної ворожнечі або розбрату. Зокрема, це п. 14 ч. 2 ст. 115, ч. 2 ст.ст. 121, 122, 126, 127 і 129 КК України. Так само наявність подібних мотивів прямо чи опосередковано вбачається в діяннях, передбачених ст. 161, ст. 300 та ст. 442 КК України [2], оскільки йдеться про порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності або релігійних переконань, інвалідності, а також розпалювання національної, расової чи релігійної нетерпимості, обмеження прав громадян за ознаками раси, кольору шкіри, релігійних та інших переконань, етнічного походження, а також геноцид. Частіше за все вказані мотиви мають місце в насильницьких злочинах проти життя та здоров'я особи, групових порушеннях громадського порядку, масових заворушеннях, терористичних актах тощо.

Загалом, даний мотив злочину може проявлятися у формі дій, спрямованих на розпалювання національної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті, на приниження національної честі і гідності або образи почуттів громадян у зв'язку з їх релігійними переконаннями. Також прямого чи непрямого обмеження прав громадян за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними та іншими ознаками. Ці форми злочину можна об'єднати загальним поняттям «нетерпимість» та «дискримінація».

У кримінальному законодавстві України дефініцій понять «нетерпимість», «расизм», «націоналізм» не існує, проте їх зміст розкривається в міжнародних правових актах. Зокрема, в ст. 1 «Декларації принципів толерантності» зазначено, що терпимість означає повагу, прийняття і правильне розуміння багатого різноманіття культур нашого світу, наших форм самовираження і способів проявів людської індивідуальності [3].

З'ясування природи феномена нетерпимості є актуальною проблемою в галузі юридичної науки, оскільки це допоможе в формуванні толерантних відносин між прихильниками різних світоглядів у суспільстві. Толерантність і нетерпимість (зокрема, крайня форма нетерпимості, фанатизм) є протилежними способами реагування на сумнів [4, с. 70-76]. Фанатизм – спосіб самоствердження, який по суті означає неусвідомлене і неусвідомлюване намагання усунути один з людських атрибутів [5, с. 88-93]. Нетерпимість – заперечення чого-небудь, що суперечить нашому розумінню, світогляду і звичкам.

Прояви нетерпимості до людей, які відрізняються від більшості представників певної групи осіб кольором шкіри, формою очей, національністю, уподобаннями, релігійними переконаннями тощо, в суспільстві характеризують терміном ксенофобія (походить від грецького слова «xenos» – чужий, сторонній і «phobos» – страх). Ксенофобія – прояв нав'язливого страху, ворожості стосовно чужинців чи чужоземного, нетерпимості та неприязні до представників іншої нації, віросповідання, культури, національності, іноземців чи мешканців інших регіонів, а також до чогось незнайомого, незвичного, чужого. Найбільш серйозним і поширеним проявом ксенофобії вважається расизм. Расизм (походить від латинського слова «rase» – рід, порода) – ідеологія, політика й суспільна практика поділу людей і людських спільнот за їх походженням, кольором шкіри, іншими біологічними ознаками на вищі й нижчі раси, упереджене, вороже ставлення до останніх, обмеження й позбавлення їх прав [6, с. 238].

Дискримінація – це обмеження прав людини чи групи людей за певною ознакою (ознакою раси, кольору шкіри, національності, рідної мови, політичних чи релігійних переконань, соціального походження, майнового стану, роду занять, місця народження чи проживання, статі, сексуальної орієнтації, віку, інвалідності, стану здоров'я тощо) або переслідування їх через наявність зазначених ознак.

Дії, спрямовані на розпалювання національної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті, приниження національної честі і гідності можуть бути будь-які дії, метою яких є істотне посилення серед певних груп населення настроїв неприязні, почуття сильної ворожнечі та відрази до інших етнічних або расових груп чи конфесій, приниження позитивних якостей тієї чи іншої нації порівняно з іншими.

Іншими словами розпалення ненависті трактується як поняття, що покриває усі форми самовираження: поширення, провокування, стимулювання або виправдання расової ненависті, ксенофобії, антисемітизму або інших видів ненависті на основі нетерпимості, включаючи нетерпимість у вигляді агресивного націоналізму або етноцентризму, дискримінації і ворожості щодо меншостей, мігрантів і осіб з емігрантськими коренями [7, с. 443-447].

Отже, під мотивами расової, національної чи релігійної нетерпимості доцільно розуміти зумовлені певними потребами внутрішні спонукання до протиправних дій, що виражають прагнення винного продемонструвати свою перевагу (вищість) і «неповноцінність» потерпілого через приналежність останнього до: конкретної (іншої) раси чи етносу (національності, народності, етнічної групи); певної релігії, яка асоціюється з відповідною расою або національністю.

Література

1. Конституція України: офіц. текст: [прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р.; із змінами, внесеними Законом України від 8 грудня 2004 р.]. – К.: Мін-во юстиції України, 2015. – 124 с. – ISBN 966-7630-14-5.
2. Кримінальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та доповненнями станом на 14 серпня 2015 р.: офіц. текст. – К.: ПАЛИВОДА А.В., 2015. – 209 с.
3. Декларація принципів толерантності [Текст]: схвалена Генеральною конференцією ЮНЕСКО на її 28 сесії в Парижі 16 листопада 1995 р. – Б.м.: [б.в.], 1995. – 14 с.
4. Гольченко В. Н. Терпимость как предпосылка понимания / В. Н. Гольченко // Культурологічний вісник Нижньої Наддніпрянщини. – № 6. – 2000. – С. 70-76.
5. Гольченко В. Н. Сущность и содержание фанатизма / В. Н. Гольченко // Культурологічний вісник Нижньої Наддніпрянщини. – № 11. – 2003. – С. 88-93.
6. Юридична енциклопедія: в 6-и т. / відп. ред. Ю. С. Шемшученко. – К.: Укр. енцикл., 1998. – Т. 5: П-С. – 2003. – 736 с.
7. Науково-практичний коментар кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – 9-те вид., переробл. та допов. – К.: Юридична думка, 2012. – 1316 с.